

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Ústav primární a preprimární edukace

Humor v dětském věku

(Čemu se děti v předškolním věku smějí)

Bakalářská práce

Autor:	Eliška Holečková
Studijní program:	B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Učitelství pro mateřské školy
Vedoucí práce:	PhDr. Jana Marie Havigerová, Ph.D.

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Zadání bakalářské práce

Autor: **Eliška Holečková**

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Učitelství pro mateřské školy

Název závěrečné práce: **Humor v dětském věku**

Název závěrečné práce
AJ: Humor in Childhood

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Práce se zabývá tématem humoru v dětském věku - neboli - čemu se smějí děti? Cílem práce je zaznamenat a analyzovat situace a chování, kterým se děti smějí, například dokumentovat a analyzovat dětské vtipy. Doporučenými metodami jsou pozorování a- nebo behaviorální dotazník, pro analýzu budou využity postupy kategoriální a statistické analýzy.

Garantující pracoviště: Ústav primární a preprimární edukace, Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Jana Marie Havigerová, Ph.D.

Konzultant:

Oponent: PhDr. Blanka Křováčková

Datum zadání závěrečné práce: 24. 1. 2014

Datum odevzdání závěrečné práce: 6. 5. 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucí bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 1. 5. 2015

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala PhDr. Janě Marii Havigerové, Ph.D. za odborné vedení a rady, které mi při zpracovávání práce poskytla.

Anotace

HOLEČKOVÁ, Eliška. *Humor v dětském věku – čemu se děti smějí*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015. 54 s.

Tato bakalářská práce je zaměřena na percepci a produkci dětského humoru. Pojednává o tom, čemu se děti v předškolním věku smějí a jakým způsobem humor samy vytvářejí. Obsah práce se skládá z části teoretické a výzkumné. V teoretické části shrnuji dosavadní poznatky o dětském humoru a v části výzkumné se zabývám vlastním výzkumem humoru u dětí. V závěru práce dojde k porovnání výsledků vlastního zkoumání s předešlými výzkumy a publikacemi zaměřenými na dětský humor. Součástí práce je pokus o vytvoření vlastní kategorizace dětského humoru.

Klíčová slova: dítě, humor, vtip, kognice, inteligence, nadání, předškolní věk.

Annotation

HOLEČKOVÁ, Eliška. *Humor in childhood – What are children laughing*. Hradec Kralove: Faculty of Education, University of Hradec Kralove, 2015. 54 pp.

This thesis is focused on the perception and production of children's humor. It discusses what the preschoolers laugh and how they create their own humor. Content of this thesis consists of a theoretical part and research. The theoretical part summarizes current knowledge about children's humor. The research is concerned with what the children laugh. In conclusion, there is a comparison of the outcome of the research with previous research and publications aimed at children humor. Part of this thesis has become even attempt to create custom categorization of children's humor.

Keywords: child, humor, joke, cognition, intelligence, talent, preschool age.

Obsah

1	Úvod.....	9
2	Teoretická část.....	10
	2.1 Řešený problém	10
	2.2 Současný stav poznání.....	10
2.2.1	Kognice a inteligence	11
	2.1 Humor	12
	2.1.1 Definice humoru.....	12
	2.1.2 Funkce humoru	13
	2.1.3 Percepce humoru	14
	2.1.4 Tvorba humoru.....	14
	2.1.5 Humor jako sociální fenomén.....	15
	2.1.6 Humor ve škole	16
	2.1.7 Humor u dětí předškolního věku	17
	2.1.8 Humor ve filmu a literatuře.....	21
	2.1.9 Teorie vtipu	23
	2.1.10 Vtip a humor podle Sigmunda Freuda.....	23
	2.1.11 Humor ve vztahu ke kognici a inteligenci.....	25
3	Výzkumná část.....	26
	3.1 Výzkumný problém a výzkumné otázky.....	26
	3.2 Výzkumný design.....	26
	3.3 Výzkumné metody	27
	3.4 Procedura.....	29
	3.5 Výzkumný soubor	29
	3.6 Výsledky – popis	30
	3.6.1 Vlastní kategorizace dětského humoru.....	31
	3.6.2 Rozbor procentuálního zastoupení kategorií	36
	3.7 Diskuse	38

3.7.1	Humor.....	38
3.7.2	Vtip.....	38
3.7.3	Předškolní věk.....	40
4	Závěr.....	42
5	Literatura.....	43
6	Přílohy.....	46

1 Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá tématem humoru u dětí předškolního věku. Humor tvoří každodenní součást našeho života. Jak uvádějí McGhee a Frank (2013), pomáhá nám zvládat stresové situace a navazovat a upevňovat mezilidské vztahy. Ve školním prostředí je možné pomocí humoru zmírnit stres spojený se zvládáním učiva. Bývá prospěšný nejen žákům ve škole, ale i dětem, které jsou v dlouhodobé péči lékařů. Přes všechny uvedené výhody nacházíme toto téma v pedagogické, lékařské a obecně výchovné a pečovatelské praxi i literatuře spíše okrajově.

Cílem mé bakalářské práce je zachytit a popsat humor očima dětí. Čemu se děti v předškolním věku smějí? Znájí již děti v tomto věku nějaké vtipy? Co podle jejich názoru znamená slovo „humor“?

Má práce sestává z části teoretické a částí praktické. V teoretické části se zabývám dřívějšími výzkumy a publikacemi na téma dětského humoru. Čerpám například z teorií amerického autora Paula McGhee nebo také z publikací českého odborníka na dětskou psychologii Zdeňka Matějčka. V části praktické zaměřuji pozornost na vlastní výzkumnou činnost. V rámci výzkumu používám především metodu rozhovoru a metodu pozorování. Získané výsledky jsou matematicky zpracovány. Konečný výstup mé bakalářské práce tvoří nová, mnou sestavená a vysvětlená kategorizace dětského humoru. U této kategorizace uvádím četnost výskytu jednotlivých prvků dětského humoru a jejich procentuální zastoupení.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 ŘEŠENÝ PROBLÉM

Cílem této závěrečné práce je odhalit, čemu se děti smějí. Budu sledovat, jakým způsobem humor přijímají a oceňují (ve smyslu, že na něj reagují) a zaměřím pozornost na to, jakými cestami humor jim blízký samy vytvářejí.

V teoretické části práce pojednávám o spojení projevů humoru s mírou kognitivní úrovně, popřípadě inteligence. Ve výzkumné části bude popsán průběh a výsledky mého pozorování projevů humoru u dětí předškolního věku.

2.2 SOUČASNÝ STAV POZNÁNÍ

Tématem humoru se zabývala řada především zahraničních autorů. Ve své závěrečné práci vycházím zejména z teorií amerického autora Paula McGhee (2013). Jeho publikace se zaměřují především na vývoj humoru u dětí, ale nevyhýbá se ani výzkumu humoru u dospělých a seniorů. Ve své práci čerpám také z publikací Roda A. Martina, Neala Norricka a Delii Chiaro.

Prostřednictvím dotazníku zkoumal humor u dětí také Claire Fox, Sarah Dean a Kerri Lyford. Jednalo se o dospívající děti ve věku devět až patnáct let. Zmínění autoři vycházeli z předpokladu, že humor v tomto věku může být buď adaptivní, anebo maladaptivní, tedy agresivní. Cílem výzkumu bylo vytvořit měřítko pro posouzení adaptivního a maladaptivního humoru u dětí tohoto věku (Fox, 2013).

Mezi české autory, kteří vydali publikace zaměřené přímo na téma humoru, můžeme zařadit Kláru Šedřovou (2013) působící v současné době na Masarykově univerzitě v Brně. Dětskému humoru se věnoval částečně také uznávaný dětský psycholog Zdeněk Matějček (2007). Ve své práci budu zmiňovat především teorie spojené s humorem u dětí předškolního, případně mladšího školního věku.

2.2.1 KOGNICE A INTELIGENCE

„*Humor je komedií poznání.*“ S touto myšlenkou přichází současný anglický filozof Simon Critchley (Švihlíková, 2012, s. 31). Humor velmi úzce souvisí s vyzrálostí kognitivních funkcí, jinými slovy tvořit a oceňovat humor může každý člověk pouze na základě svých individuálních znalostí a zkušeností, které získal v průběhu předchozích let (Martin, 2007).

Proces poznávání lze nahradit pojmem kognice. V případě sociální kognice se jedná o schopnost nejen vnímat, ale i interpretovat a předvídat chování druhých (Hartl, 2004). V průběhu lidského života, obzvláště v dětství, se kognitivní funkce postupně vyvíjejí (Průcha, 2001). S tím jistě úzce souvisí i schopnost přijímání a tvorby humoru. Vnímání humoru se tedy liší v závislosti na věku a především vyzrálosti kognitivních funkcí.

Pojem inteligence (nebo také intelekt) můžeme shrnout jako schopnost nejen chápat, ale i užívat informace v souvislostech. Tento pojem je znám již ze 14. století, kdy však nebyl přesněji definován. Pokusy o přesnější definici jsou známy až ze století devatenáctého (Hartl, 2004).

Howard Gardner hovoří o inteligenci jako o všeobecné mentální kapacitě, jež nám dovoluje abstraktně myslet, účelně se adaptovat nebo podávat kreativní výkony (Křováčková, 2014). „*Intelligence v jeho pojetí znamená schopnost řešit problémy, které jsou pro danou kulturu nebo komunitu důležité*“ (Křováčková, 2014, s. 35). Havigerová dodává, že k dosažení úspěchu je podstatné nejen využít své schopnosti, ale i odstranit vlastní nedostatky (Havigerová, 2011).

Inteligenci můžeme rozčlenit na obecnou a na inteligence ve speciálních oblastech. Obecnou inteligenci můžeme měřit pomocí tzv. inteligenčních testů. Hodnotu inteligenčních schopností pak vyjadřujeme inteligenčním kvocientem (IQ). Naměřené hodnoty ovšem nelze přeceňovat, protože testy se skládají z různých podtestů a výkon osoby v testu může kolísat. V praxi je inteligenční kvocient spojen například s otázkou, zda je hledání souhrnné charakteristiky intelektových schopností skutečně tou správnou cestou, pokud existují i teorie mnohočetných inteligencí (Průcha, 2001). Jednu z teorií mnohočetných inteligencí vytvořil americký psycholog Howard Gardner. Ten si povšiml, že lidé nemají pouze jediný druh inteligence, ale mají jich více. Dokonce tvrdil, že každá kultura uznává odlišné typy inteligence. Gardnerovy typy inteligencí

jsou na sobě vzájemně nezávislé a každá z nich je u každého jedince zastoupena v odlišné míře. Gardner stanovil osm typů inteligencí – lingvistickou, logicko-matematickou, prostorovou, přírodní, hudební, tělesně kinestetickou, intrapersonální, interpersonální (Kulichová, 2009).

Ke konci této kapitoly krátce pojednám o dalších schopnostech, které mohou s humorem souviset. Jedná se o nadání a kreativitu. Nadání nebo též talent je soubor vloh, který dovoluje v určité oblasti podávat nadprůměrné výkony (Hartl, 2004). Výkony nadaných jedinců mohou v porovnání s jejich vrstevníky vykazovat známky jedinečnosti (Průcha, 2001). Pojem „nadání“ je odvozen od slov „dát“, „dávat“, „dar“. Pokud mluvíme o nadaném dítěti, můžeme jej definovat jako „*dítě, které má výrazné dispozice podávat vynikající výkony*“ (Havigerová, 2013, s. 12). Nadané děti ovšem často samy nevědí, jak ke svému nadání a svým neobyčejným nápadům přišly (Havigerová, 2011). Nadané dítě bývá zvědavé, objevuje se u něho dobrý smysl pro humor a to na úrovni vyšší, než je u jeho věkové kategorie běžné (Havigerová a kol, 2013).

Kreativita neboli tvořivost (Průcha, 2001) zahrnuje duševní procesy, které směřují k novým nápadům, řešením nebo uměleckým projevům, jež jsou jedinečné, nezvyklé, nečekané a neotřelé (Hartl, 2004). Jde o schopnost, která vychází z kognitivních, ale i motivačních procesů. Významnou úlohu zde hraje intuice a fantazie (Průcha, 2001). Tvořivost může podpořit vysoká inteligence, otevřenost novým zkušenostem, pružnost v uvažování nebo potřeba seberealizace (Průcha, 2001). Tvořivost naopak utlumuje direktivní výchova nebo direktivní řízení, stereotypy a tendence ke konformitě (Průcha, 2001).

2.1 HUMOR

2.1.1 DEFINICE HUMORU

Pokud se podíváme na slovo „humor“ z hlediska etymologického, poznáme, že toto slovo pochází z latinského slova humor (vlhkost, tekutina). Ve starověku i středověku se lidé domnívali, že smysl pro humor je výsledkem proudění tělesných šťáv, stejně jako temperament (cholerik, flegmatik, sangvinik, melancholik) a nálada (Rejzek, 2001). Z

toho můžeme vyvodit tvrzení, že humor, stejně jako veškeré tekutiny, je z části nevyzpytatelný a má mnoho podob.

Co ve skutečnosti vyjadřuje slovo humor? V literatuře se setkáváme hned s několika definicemi tohoto výrazu. Psychologický slovník vysvětluje pojem humor jako „*radostný citový stav vyvolaný komickou myšlenkou, nápadem nebo situací*“ (Hartl, 2004, s. 198). Jiné slovníky definují tento pojem jako „*dobrý rozmar; veselost, sklon k žertování, dobrosrdečné zesměšňování, smysl pro komičnost a vtip a jeho projev*“ (Kraus, 2007, s. 315). Kraus také zmiňuje schopnost brát věci s humorem (Kraus, 2007). Zdrojem komična mohou být například nepravděpodobné jevy nebo „*vznešenost naruby*“ (Hartl, 2004). Často se setkáváme i s humorem založeným na neslučitelnosti jevů (Hartl, 2004).

„*Humor patří mezi tradiční součásti lidské existence. Smích je po pláči druhým vokalizačním projevem člověka*“ (Martin, 2007, s. 3). Lze najít jednoznačnou definici humoru? Definice humoru můžeme objevit v literatuře hned několik. Simpson a Weiner definovali humor jako „*zvláštní, zábavný, rozmarný, bodrý nebo komický projev vyvolávající zábavu*“ (Simpson a Weiner in Martin, 2007, s. 5). „*Humor je široký termín. Zahrnuje veškeré lidské projevy, které mají tendenci rozesmát. Je to mentální proces, který obsahuje schopnost chápat humor, produkovat humor a užívat si humoru*“ (Martin, 2007, s. 5).

2.1.2 FUNKCE HUMORU

Podle Paula McGhee existuje pět základních funkcí humoru:

1. Usnadnění sociální interakce
2. Získání pozitivní pozornosti
3. Vyjádření negativních myšlenek a pocitů společensky přijatelnou formou
4. Humor pro humor
5. Záchrana tváře

První funkcí je usnadnění sociální interakce. Může se jednat například o zlehčení komunikačních situací. Následuje funkce pozitivní pozornosti, jejímž jádrem je získání

si souhlasu a uznání druhých prostřednictvím humoru. Třetí funkcí je podle Paula McGhee možnost používat humor k vyjádření negativních myšlenek a pocitů společensky přijatelnou formou. Čtvrtou funkcí je pak zábava, tedy používání humoru pro humor samý. Poslední ve výčtu je tzv. „záchrana tváře“. Jedná se o situace, kdy použijeme humor, abychom zmírnili vnitřní napětí v sobě (Chiaro, 2009).

Filozofové Herbert Spencer, Sigmund Freud a Simon Critchley vyzdvihují především „ulehčující funkci“ smíchu. Předpokládají, že smíchem se uvolňuje přebytek energie, což nám poskytuje nejen potěšení, ale i úlevu (Švihlíková, 2012).

2.1.3 PERCEPCE HUMORU

Humor můžeme buď vnímat a oceňovat, anebo jej sami vytváříme. Při percepci humoru převezmeme informaci buď zrakovým, nebo sluchovým vjemem a posoudíme význam této informace v závislosti na svých dosavadních znalostech a zkušenostech. Pokud jsou naše kognitivní funkce dostatečně vyvrálené, uznáme tuto informaci jako nereseriózní a tudíž humornou (Martin, 2007).

Na percepci a ocenění humoru se výrazně podílí věk adresáta. Často se setkáváme s tím, že děti nechápu vtipy dospělých a nedokáží je patřičně ocenit v závislosti na vyvrálenosti svých kognitivních funkcí. Funguje to však i naopak. Dospělí nejsou s to ocenit humor dětí, přestože si stádiem „jednodušších forem humoru“ museli v minulosti projít.

2.1.4 TVORBA HUMORU

Tvorba humoru je psychický proces, jehož základem je kreativita. Při produkci humoru vycházíme především ze svých dosavadních zkušeností a ze své paměti. Při tvorbě humoru dochází ke hře – hře s idejemi a slovy nebo gesty a mimikou, a to vždy cestou tvořivosti a kreativity. Pomocí těchto prvků jsme schopni vytvořit nejen vtipné verbální výpovědi, ale také různé grimasy a pohyby, které mohou být druhými vnímány jako humorné (Martin, 2007).

2.1.5 HUMOR JAKO SOCIÁLNÍ FENOMÉN

Odborníci uvádějí, že humor je veskrze společenským fenoménem. Má schopnost vytvářet příznivé ovzduší ve společnosti a napomáhá vylepšovat vztahy (McGhee, 2013). Jaké jsou tedy sociální funkce humoru? Především se jedná o usnadnění sociální interakce. Člověk, který umí ocenit humor a také jej sám vytváří, se stává ve společnosti zpravidla více oblíbeným než ten, který humor neuznává v takové míře. Na lidi, kteří mají dobrý smysl pro humor, společnost pohlíží příznivě. My sami býváme často hrdí na to, že máme smysl pro humor (McGhee, 2013). Klára Šed'ová dodává, že právě humorné situace ve školách jsou ty, které si žáci do budoucna chtějí pamatovat a o kterých se na večírcích tříd i po letech často hovoří (Šed'ová, 2013).

Humorem můžeme jemnou formou a nepřímo vyjádřit některé skryté tendence, které by byly obyčejně společensky nepřijatelné. Jedná se například o prosazení sebe sama společensky přijatelným způsobem nebo zjemnění dominantního stylu komunikace. Humor se může stát i projevem nepřátelství vůči člověku nebo části společnosti, a to opět společensky přijatelnou formou (McGhee, 2013).

Vtip i humor samotný se velmi váže na místo a prostředí, ze kterého člověk pochází. Na konkrétní druh humoru může působit například jedinečná kultura dané země, způsob myšlení dané lokality, ale i lidé, se kterými člověk přichází v průběhu života do styku, a sociální skupina, ve které člověk vyrůstá (Švihlíková, 2012). Často se můžeme setkat s tím, že jedna národnost se vysmívá druhé pro její odlišnost a naoko nesmyslné chování (Švihlíková, 2012).

Aby mohl vtip vzniknout, musí být vysloven ve společensky příznivém prostředí. Recipienti musí být myšlenkově a kulturně podobně naladěni jako tvůrce vtipu nebo humorné situace. Bez této podmínky vtip nedojde patřičného ocenění. Při tvorbě vtipu se totiž jedná o určité porušování pravidel a kulturních norem a tato pravidla jsou dána společností (Švihlíková, 2012). Pokud tedy tvůrce vtipu a recipienti pocházejí z různých prostředí a vlivů, vlivy se mohou míjet, anebo si dokonce odporovat, a vtip tak nemůže být správně pochopen a oceněn. Vtipy mohou společnost zesměšňovat, parodovat nebo skrytě vyjadřovat obavy ze současné situace (Švihlíková, 2012). Humor vždy říká něco o tom, kdo jsme a odkud pocházíme. Humor spojuje lidi ze stejného sociokulturního prostředí (Švihlíková, 2012).

2.1.6 HUMOR VE ŠKOLE

„*Učení je efektivnější, když je to legrace.*“ Tento citát Petera Kleina uvedla ve své knize Alexandra Petrová (Petrová, 1999, s. 75). Humor je velmi efektivní učební pomůckou. Odborníci uvádějí, že podporuje učení a napomáhá udržet pozornost. Učitelé potvrzují, že humor zlepšuje nejen pozornost a zájem při výkladu, ale i výkonnost při testech a zkouškách. Může být formou jak přistupovat k výuce citlivých témat (McGhee, 2013).

Pokud se podíváme na použití humoru ve školní třídě, zjistíme, že se pro učitele může stát nejen nástrahou, ale i účinnou pomůckou, která navozuje příznivé edukační prostředí. Můžeme pozorovat, že s použitím humoru je pro žáky učení zábavnější a hravější. Jeho působením se totiž snižuje napětí i stres spojený se zvládnutím učiva (McGhee, 2013).

Nezanedbatelný je prvek vzájemné interakce při použití humoru ve třídě. Humor má tendenci vylepšovat vztahy, a to jak mezi žáky samými, tak i mezi žáky a učitelem (McGhee, 2013).

2.1.7 HUMOR U DĚTÍ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU

Humor u dětí se projeví již ve čtvrtém měsíci života prvním hlasitým smíchem v reakci na chování druhých lidí. „*Jedná se po pláči o druhý vokalizační projev v životě člověka*“ (Martin, 2007, s. 3). Ke skutečnému přijetí humoru dojde až ve druhém roce života (Chiaro, 2009).

Zdeněk Matějček, významný český odborník na dětskou psychologii, pojednává mimo jiné i o humoru (2007). Je přesvědčen, že smát se a vytvářet humor můžeme pouze v případě, že jsme „*dokonale v bezpečí a když nás nic neohrožuje. Kdy to je? Když jsme mezi svými a mezi těmi, kteří nám rozumějí a na které se můžeme spolehnout*“ (Matějček, 2007, s. 50). Na druhé straně existuje podle názoru Zdeňka Matějčka humor šibeniční a typicky český, který používají Češi především v dobách ohrožení nebo útlaku (Matějček, 2007).

Podle Zdeňka Matějčka se úsměv u kojenců objevuje již ve druhém měsíci života. O dva měsíce později přichází „kuckavý“ dětský smích. Smích dítěte vyvoláme, když s ním děláme něco veselého – lechtáme ho (ale ne moc nešetrně), zajímavě se ho dotýkáme, převracíme jej, nebo houpáme (Matějček, 2007).

Brzy na to přichází nový podnět ke smíchu dítěte. Jde o situaci, kdy dítě opakovaně něco poznává. Když se děje něco známého znovu a znovu. Může jít například o to, když na něj dospělý dělá „kuk“, anebo když si s dítětem hrajeme „na schovávanou“ pouze tím, že si zakryjeme dlaněmi oči (Matějček, 2007).

Podle Zdeňka Matějčka již dítě od půl roku věku dokáže vyjádřit, že něco dělá jen „jako“. Například pokud mu podáváme nějaký zajímavý předmět, ono jej naoko odmítne. Tím chce však jen říci: „zkus to znovu, to bylo jen tak na oko.“ Tím si hraje a vytváří legraci na své kognitivní úrovni (Matějček, 2007).

Matějček dále poukazuje na to, že dítě od devíti měsíců věku dovede vytvářet různé hříčky a drobné lumpárny. Negativismus, pro tento věk typický, dokáže dítě přeměnit ve hru. Například po něm žádáme, aby udělalo „jak je veliký/veliká“, a ono přijde se svým „ne, ne, ne“. Vzápětí ovšem udělá přesně to, o co jsme ho žádali. Z jeho mimiky je zřejmé, že je to z jeho strany lumpárna, tedy že jde o legraci (Matějček, 2007).

Od deseti měsíců, kdy dítě leze po kolenou, bývá nejoblíbenější legrací honička, při níž rodič nebo dospělý dítě chytí, zvedne do vzduchu a zase ho položí na zem. Matějček poznamenává, že dítě v tomto věku neumí přestat se hrou. Hru musí ukončit dospělý, dítě by bylo schopno hrát do vyčerpání (Matějček, 2007).

Kolem věku dvou až tří let jsou děti typičtí smíškové. Kousků pro zasmání jsou schopny vymyslet velké množství. Dovedou napodobovat chování zvířátek i lidí, legračně se tvářit a dělat jiné grimasy a pohyby. Legraci přímo vyhledávají (Matějček, 2007).

V předškolním věku nastává nový rozvoj kognitivních funkcí – děti jsou schopny pochopit absurditu a mají z ní legraci. Je to něco, co se normálně neděje nebo co se normálně nedělá. Nesmyslnost. Nesmyslnost pro legraci. Matějček uvádí, že absurditu v dětském humoru vystihl Josef Čapek ve své knize „Povídání o pejskovi a kočičce“ (Čapek, 1996), když nechal pejska s kočičkou dělat dort. Děti velmi baví vymýšlet absurdity. Právě hra s nesmysly můžeme využít například při dlouhých cestách a děti tím zabavit. Matějček uvádí příklad, kdy se svou dcerou při dlouhé cestě autobusem vymýšleli, co budou dělat a co uvidí, „až pojedou do Afriky“ (Matějček, 2007).

Další typickou legrací předškolního věku je „klauniáda“, absurdní a legrační pohádkové bytosti, lidé-nelidé, mluvící a legrační zvířata, která se chovají jako lidé atp. Tyto postavičky odpovídají dětské mentalitě a dětskému vnímání humoru a absurdity. Veselost k dětskému věku patří. Neveselé dítě předškolního věku je podle Matějčka zvláštností. Může signalizovat nemoc, neštěstí, utrpení, ztrátu nebo opuštění. Znamená akutní frustraci a akutní citové ochuzení (Matějček, 2007).

Vtipy a rozličné slovní hříčky přicházejí zpravidla až ve školním věku. V té době se začíná také výrazněji odlišovat smích chlapců od smíchu dívek. Zatímco u chlapců bývá smích střídmejší a méně zaměřený na efekt, u dívek může být hihňavý a s tendencí předvádět se. Dívčí smích má v tomto věku aspiraci přitáhnout k sobě pozornost, chlapecký smích a vtipy naopak mohou vykazovat známky hrubosti a agresivity. Matějček vyjadřuje domněnku, že toto odlišení je biologicky a sexuálně podmíněno a souvisí s utvářením mužské a ženské identity (Matějček, 2007).

Paul McGhee (1979) stanovil čtyři vývojová stádia humoru u dětí:

1. Nesourodé činnosti směřující k objektům
2. Nevhodné označení objektů a událostí
3. Koncepční rozpor
4. Mnohovýznamové stádium

První stádium je nazváno „Nesourodé činnosti směřující k objektům“. Přichází již ve druhém roce života. V této fázi vývoje humoru zařadí dítě na základě hry předmět do prostředí, do kterého předmět obvykle nepatří, nebo mu přisoudí funkci, která pro daný předmět v běžném životě neplatí. Příkladem je hra s listem, který pro dítě představuje telefon (Martin, 2007).

Druhé stádium je pojmenováno „Nevhodné označení objektů a událostí“. Toto stádium se objevuje ve třetím roce života. Dítě záměrně dává objektům jiné názvy, čímž produkuje humor na své kognitivní úrovni. Projevem této fáze vývoje humoru je příklad, kdy dítě nazve psa kočkou. Principem je, že dítě zná pravý význam slov, ale záměrně významy zamění, a tím vytváří humor (Martin, 2007).

Třetím McGheevým stádiem je „Koncepční rozpor“. Objevuje se u dětí ve věku od tří let. Jde o situaci, kdy dítě zcela vědomě pozměňuje atributy předmětů. Může se jednat například o vyprávění o kočce se sedmi nohama (Martin, 2007).

Čtvrté a poslední McGheeevo stádium dětského humoru se nazývá „Mnohovýznamové stádium“ a začíná v sedmi letech života. Je dáno přechodem z Piagetovy předoperační fáze myšlení do operační fáze myšlení. Humor začíná být poměrně sofistikovaný a dítě si užívá hry se slovy. Do této čtvrté fáze vývoje humoru u dětí mohou patřit například vtipy nebo humorné hádanky. Děti od sedmi let si hru se slovy více užívají, v jejich projevech se začínají objevovat dvojsmysly. Paul McGhee spatřuje v tomto čtvrtém stádiu konečnou fázi vývoje humoru (Martin, 2007).

Paul McGhee a **Mary Frank** publikují ve své knize z roku 2013 rozsáhlejší teorii dětského humoru. Jedná se jak o humor v činech a slovech, tak i o humor vyjádřený u dětí kresbou. V té se u dětí můžeme setkat se zkreslením rozměrů, s převodem vlastností, s rozličnými převleky a grimasami, ale i s anomálními situacemi nebo drobnými vtipy a žerty.

Zkreslení rozměrů vyjádřené kresbou můžeme najít v dětské výtvarné tvorbě již ve čtvrtém roce věku dítěte. Smích vyvolává zkreslení rozměrů již dříve – zhruba ve třetím roce života. Ve výkresech dětí se mohou vyskytovat lidé, zvířata a věci, které jsou buď příliš malé, nebo příliš velké, a to nejčastěji ve vztahu k dalšímu předmětu. Může se jednat například o malého chlapce, který má na hlavě příliš velký klobouk (McGhee, 2013).

Převod vlastností je charakteristický spojením prvků, které k sobě navzájem nepatří. Jako příklad uvádějí autoři dívku s ušima zajíce nebo kačera s cylindrem. V obou případech dochází ke smíšení zvířecích a lidských znaků. Tato technika se podle autorů užívá v kresbě zhruba od pěti let věku. Smích vyvolává již u dětí ve věku tří let (McGhee, 2013).

Od pátého roku věku nalézáme v kresbách dětí různé převleky, klauny, masky, falešné nosy a podobné náměty. Autoři se domnívají, že tyto motivy vycházejí především ze vzpomínek na veselé události spojené s těmito atributy (McGhee, 2013).

Kresby, ve kterých můžeme vysledovat anomální chování nebo situaci, se objevují až okolo šestého roku věku dítěte. Smích mohou vyvolat již u čtyřletých dětí. Nakreslená situace velmi často hraničí s absurditou, čímž vyvolává smích. Může se jednat například o muže sedícího obkročmo na motýlovi nebo o kresbu malé holčičky, která tlačí kočárek, ve kterém sedí starý pán s cylindrem (McGhee, 2013).

Rozličné nehody a žerty jsou nalézány v dětské kresbě taktéž zhruba od šesti let věku. Jedná se o dva druhy situací. V prvním případě hovoříme o humorné situaci způsobené nepozorností, nešikovností nebo omylem. Ve druhém případě lze mluvit o důsledku rozpustilého, někdy až zlomyslného chování jednoho aktéra k druhému (McGhee, 2013).

Humor vyjádřený ne kresbou, ale činy, může zahrnovat širokou škálu mimoslovních projevů. Jedná se o rozličné grimasy, gesta, různé „šáskování“, šklebení se a hru s pohyby. V některých případech mluvíme o imitaci chování jiných lidí nebo zvířat (McGhee, 2013).

Domnívám se, že slovní humor klade nejvyšší nároky na kognitivní schopnosti. Do této kategorie řadíme různé komické hádanky, vtipy nebo používání dvojznačnosti. Slovní humor souvisí jak pochopením významu, tak i s porozuměním jak funguje jazyk. Proto

se s takovými formami humoru v raném věku zpravidla nesetkáváme (McGhee, 2013).

McGhee a Mary Frank ovšem uvádějí, že slovní humor je „*prominentní vozidlo humoru*“ (McGhee, 2013, s. 31-32). Můžeme jej použít jako způsob vyjádření určitého tabu (sex, násilí) společensky přijatelnou formou (McGhee, 2013).

2.1.8 HUMOR VE FILMU A LITERATUŘE

Zdeněk Matějček se zmínil ve své publikaci „Co děti nejvíc potřebují“ (2007) o kvalitním vystižení dětského humoru v knize Josefa Čapka „Povídání o pejskovi a kočičce“.

Prostřednictvím hlavních postav nám Josef Čapek ilustroval nadčasové pojetí humoru u dětí. Dětský humor se v průběhu téměř sta let ve své podstatě nezměnil. Není závislý na politických ani dalších aspektech.

Absurditu v dětském humoru vykresluje Josef Čapek například v kapitole „Jak si pejsek s kočičkou dělali k svátku dort“: „*Oříšky jsou dobré,“ schválila to kočička, „ale měla by tam jistě také přijít okurka,“ a dala tam okurku. „A kosti,“ volal pejsek, „musíme tam přece dát nějaké kosti!“ Tak do toho dortu dali hodně kostí. „A přece nějakou myš, myši já tak tuze ráda,“ vzpomněla si kočička a dala do dortu čtyři myši“ (Čapek, 1996, s. 83). V této ukázce můžeme vysledovat smísení několika různých prvků, které k sobě navzájem nepatří. Právě to v příslušné části knihy vyvolává komický dojem, který je přístupný již dětem předškolního věku.*

V téže knize najdeme princip poplety, a to například v kapitole „O pejskovi a kočičce, jak si myli podlahu“: „*Zatím přišel pejsek s vodou a vidí něco ležet na stole. Rozbalí to a bylo to nějaké růžové. „Aha, to bude něco dobrého,“ povídá si pejsek, a jak měl na to chuť, tak si celý ten kus strčil do huby a začal kousat. Ale chutnalo to nějak nedobře. Zatím přišla kočička a slyší, že pejsek nějak divně prská. Podívá se na něj a vidí, že pejsek má plnou hubu pěny a z očí mu tekly slzy. „I propána!“ křičela kočička, „co se to, pejsku, s tebou děje? Vždyť ty jsi nějaký nemocný?! Vždyť ti kape z huby pěna! Co se to s tebou je?“ – „Ale,“ povídá pejsek, „našel jsem tu něco na stole a myslil jsem, že je to nějaký sýr nebo nějaké cukroví, tak jsem to sněd. Ale ono to strašně štípe a dělá se mně z toho v hubě pěna.“ „Ty jsi ale hloupý,“ zlobila se kočička, „vždyť to bylo mýdlo!*

A to je přece k mytí, a ne k jídlu“ (Čapek, 1996, s. 6). Domnívám se, že princip poplety je pro děti předškolního věku komický i z toho důvodu, že i ony spoustu věcí tak dobře neznají a čas od času něco popletou. Ve své podstatě se s hrdinou mohou ztotožnit, proto má u nich sympatie.

Absurdní chování najdeme v téže kapitole knihy: *„Vypereme se, jako se pere prádlo,“ řekl pejsek. „Ty, kočičko, vypereš mne, a až budu vypraný, tak zas já vyperu tebe.“... Potom jeden druhého vyždímali. „A teď se usušíme,“ řekla kočička*“ (Čapek, 1996, s. 10).

Děti si už od útlého věku užívají principu opakování (Matějček, 2007). I ten můžeme v Čapkově knize objevit: *„Jen to řekl a začalo pršet. „Prší!“ křičeli pejsek a kočička, „zmokne nám prádlo! Musíme je sundat!“ Honem seskočili oba z té šňůry dolů a běželi domů schovat se pod střechu... Tak šli a pověsili se zase na šňůru... A zase začalo pršet. „Prší, zmokne nám prádlo!“ volali pejsek s kočičkou a běželi se schovat. Pak zase pršelo, tak utekli, a pak zas bylo sluníčko, tak se zas pověsili a tak to šlo až do večera“* (Čapek, 1996, s. 11-12).

Komické jsou ve své podstatě již samotné postavy pejska a kočičky. Jsou založené na smíšení lidských vlastností a zvířecích charakteristik. Je pravděpodobné, že se Čapek při psaní knihy inspiroval dětskou hrou. V té můžeme často sledovat, že si děti hrají na zvířata, která nezřídka umějí mluvit nebo se jinak projevují jako lidé.

Z mé praxe přivedlo děti ke smíchu čtení dětské knihy Jana Lebedy *„Pohádky skřítků Medovníčka“* (2010). Zasmály se například u kapitoly *„Jak se stal pilotem“*: *„Posadil se na vážku, pěkně se jí přidržel kolem krku a zavelel: „Pochodem v chod!“ Vážka zůstala na zemi a smála se, až z ní Medovníček málem spadl. „Medovníčku, jaképak pochodem v chod? Copak jsme nějakí pěšáci? My jsme přece letci!“ „No tak pardon,“ opravil se skřítek. „Plnou parou vpřed!“ A zase nic. „Ty jsi popleta, Medovníčku, plnou parou vpřed se přece velí na lodi.“ Vážka už dál na nic nečekala a sama sobě dala povel: „Start povolen!“ Zabzučela, a už se i se skřítkem vznášela nad krajem“* (Lebeda, 2010, s. 26-27).

Ačkoli Jan Lebeda (narozen 1936) je o dvě generace mladší než Josef Čapek (narozen 1887), je na ukázkách z knih znát, že dětský humor pojímají podobně, tedy že se tento druh humoru v průběhu času ve své podstatě nemění. Děti se v dnešní době, stejně tak

jako v době Josefa Čapka, stále smějí absurdním situacím, milým popletům nebo opakování humorných jevů.

Při přednesu a čtení pohádek pro děti je dle mého usuzování podstatné i zbarvení a tón hlasu, které vypravěč zvolí. Pokud by byl text přečten znuděným způsobem, jistě by neměl tak velký komický účinek.

2.1.9 TEORIE VTIPU

„Nejobvyklejším druhem vtipu je ten, u kterého očekáváme jednu věc, a je řečena jiná.“ Tento citát známého antického řečníka Marca Tullia Cicera uvádí ve své práci Linda Švihlíková (Švihlíková, 2012, s. 28). S touto myšlenkou souhlasí i současný anglický filozof Simon Critchley. Ten uvádí, že humor je charakterizován *„oddělením způsobu, jakým věci jsou, a oddělením způsobu, jakým jsou věci reprezentovány“* (Švihlíková, 2012, s. 28). Vtip je pak založený na řečení jedné myšlenky a posléze dodání druhé myšlenky, která první myšlence odporuje (Švihlíková, 2012). *„U vtipu se tedy nejčastěji setkáváme s rozdílem mezi očekáváním a řečenou výpovědí“* (Švihlíková, 2012, s. 28). Smějeme se tak především své zmatenosti způsobené neslučitelností řečeného s realitou (Švihlíková, 2012).

2.1.10 VTIP A HUMOR PODLE SIGMUNDA FREUDA

Známý psychiatr a neurolog Sigmund Freud se zabýval mimo jiné spojením vtipu s nevědomím. V jeho pracích lze nalézt mnoho poznatků o vtipu jako takovém.

Vtip podle Sigmunda Freuda je *„libovolné spojení nebo sloučení dvou představ, které jsou ve vzájemném kontrastu“* (Švihlíková, 2012, s. 16). Jedná se tedy o jakýsi „smysl v nesmyslu“. Nejčastěji je vtip vyjádřen slovy, tedy formou jazykové asociace (Švihlíková, 2012).

Podle Freuda nemusí být vtip vždy záměrný, někdy je samoúčelný a může vypovídat mnoho cenného o osobnosti člověka (Švihlíková, 2012). Sigmund Freud zmiňuje dva základní záměry vtipu: hostilitu a obscénnost. Hostilita ve vtipech má sloužit ventilaci skryté agrese nebo k obraně. Může být vyjádřena satirou. Obscénnost neboli „odhalení“ ve vtipech bývá zaměřena na ženu a má být podle Freuda určena ke svádění. Vyjadřuje

skrytou sexuální agresi (Švihlíková, 2012). S touto formou vtipu se u dětí předškolního věku prakticky nesetkáváme. Výjimkou jsou případy, kdy byl vtip převzat od dospělých nebo od starších sourozenců.

Vtip u dětí i dospělých vychází podle Freuda z principu slasti. Jedná se o slast z nesmyslu, popřípadě slast ze znovunalezení (Švihlíková, 2012). Děti často používají hru se slovy, a to bez pravidel. Tato „hra bez pravidel“ vyvolává podle Sigmunda Freuda slast, která s sebou nese uvolnění a v některých případech může být způsobem obrany před vnějším světem nebo vůči vnější kritice (Švihlíková, 2012).

Jaký je podle Sigmunda Freuda člověk nadaný mimořádným smyslem pro humor? Sigmund Freud považuje tvorbu vtipu za součást umění. U lidí, kteří vtipy vytvářejí, předpokládá známý psychiatr mimořádné nadání. Přesto vyjadřuje domněnku, že se může jednat o nervově narušené osobnosti, neboť takoví lidé bývají často nadměrně senzitivní (Švihlíková, 2012).

Freud spojuje vtipy především se sexualitou a agresivitou. Vyjadřuje myšlenku, že lidé vytvářející vtipy na tato témata potlačili svůj mimořádně vyvinutý pud, a tedy mají tendence vytvářet právě vtipy s agresivním nebo sexuálním nádechem (Švihlíková, 2012).

Vtip má podle Freuda mnoho společného se snem. Oba podle něho vycházejí z nevědomí a mohou vyjadřovat nejskrytější přání a touhy (Švihlíková, 2012).

2.1.11 HUMOR VE VZTAHU KE KOGNICI A INTELIGENCI

Schopnost užívat humoru úzce souvisí s věkem a především s vyzrálostí kognitivních funkcí. Tvořit a oceňovat humor může každý člověk pouze na podkladě svých individuálních znalostí a zkušeností, které získal v průběhu předchozích let. Sternberg hovoří o inteligenci jako o „*schopnosti dosáhnout úspěchu v životě a zajistit si osobní standard v kontextu konkrétních sociokulturních podmínek, ve kterých se jedinec nachází*“ (Sternberg in Havigerová, 2011, s. 72).

K schopnosti přizpůsobit se a dosáhnout úspěchu v životě napomáhá mimo jiné i humor. Prostřednictvím něho můžeme brát věci s nadhledem. S tím souhlasí i Paul McGhee, podle kterého je jednou z funkcí humoru usnadnění socializace a sociální interakce. Užívání humoru je ovšem podmíněno věkem a vyspělostí kognitivních funkcí (Chiaro, 2009).

U dětí obdařených dobrým smyslem pro humor předpokládáme vysokou inteligenci v závislosti na tom, že ke správné percepci a tvorbě komických situací je nutné mít dobře vyvinuté kognitivní schopnosti.

3 VÝZKUMNÁ ČÁST

3.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Ve výzkumné části této práce jsem se zabývala otázkou, čemu se děti v předškolním věku smějí. Sestavila jsem si dílčí otázky: Co podle dětí ve věku dvou až sedmi let znamená slovo humor? Jaké situace evokují u dětí v tomto věku smích? Čemu se děti v poslední době zasmály? Existují nějaké oblíbené filmy a knihy nebo filmové či literární pasáže, které evokují v dětech smích? Vyprávějí si děti již v tomto věku nějaké vtipy? Jakého charakteru jsou tyto vtipy?

Dále jsem si položila otázku, jakým způsobem se liší humor dětí v závislosti na věku. Porovnávala jsem děti ve věku dvou až pěti let s dětmi ve věku pěti až šesti let a s dětmi ve věku šesti až sedmi let. Hlavním cílem výzkumu se stal pokus o vytvoření vlastní platné kategorizace dětského humoru.

3.2 VÝZKUMNÝ DESIGN

Pro výzkum byl vybrán smíšený výzkumný design. Jedná se o přiměřenou kombinaci kvantitativního a kvalitativního výzkumu.

Výzkum je způsob řešení problému, kterým se rozšiřují hranice vědění lidstva. Může potvrzovat nebo vyvracet dřívější poznatky, či získávat poznatky nové. Je charakteristický systematickou a často dlouhodobou výzkumnou činností (Gavora, 2008). V této práci jsem poznatky především získávala dlouhodobě prostřednictvím nahrávání dětských výpovědí na diktafon, analýzou dětských kreseb a zaznamenáváním spontánních situací, při kterých se děti zasmály. Získané údaje byly matematicky zpracovávány v rámci kvantitativní části výzkumu. Tytéž poznatky byly využity i pro výzkum kvalitativní, kde jsem věnovala pozornost rozboru konkrétních dětských výpovědí (Gavora, 2008).

Kvantitativní výzkum pracuje s číselnými údaji. Zjišťovat můžeme například množství nebo frekvenci. Kvantitativní výzkum je nestranný a zachovává si odstup. Hlavním cílem je zde třídění získaných údajů. Řazení do kategorií dovolí zkoumateli zevšeobecnění (Gavora, 2008).

Naproti tomu kvalitativní výzkum uvádí zjištění v nečíselné podobě. Často se jedná o slovní popis, který je výstižný a současně podrobný. Důležité je v tomto typu výzkumu sblížení se zkoumanými osobami a proniknutí do jejich světa. Hlavním cílem je porozumět člověku, především chápat jeho vlastní hlediska a pochopit jeho vnitřní svět (Gavora, 2008).

3.3 VÝZKUMNÉ METODY

Jako výzkumné metody jsem použila metodu pozorování a záznamu klíčových událostí, metodu rozhovoru a metodu analýzy dětské kresby. Okrajově jsem aplikovala doplňkový dotazník pro rodiče a učitele, který se však u respondentů nesetkal s příliš velkým ohlasem.

Metoda pozorování a záznamu klíčových událostí představuje metodu, při které zkoumatel pozoruje chování dětí a zaznamenává dílčí situace, jež jsou pro celkový výzkum podstatné. Podle Petera Gavory (2008) se každé pozorování skládá ze dvou částí. V první části se odehrává vnímání prostředí, lidí a událostí, ve druhé části pak hovoříme o zachycení a záznamu klíčové události. Záznam, tedy zápis klíčové události, má podle Gavory za cíl zachytit co nejpřesněji a nejpodrobněji danou situaci. Lze si v „terénu“ udělat pouze krátkou poznámku, kterou po skončení pozorování pozorovatel rozvine do větších detailů. Pozorovatel nezaujímá při zápisu žádné stanovisko – pouze si udělá záznam o přesném průběhu události (Gavora, 2008). Já jsem v rámci metody pozorování a záznamu klíčových událostí sledovala a co nejpodrobněji zaznamenávala všechny všední situace, které přivedly děti k smíchu. Mohlo se jednat o náhodné veselé až komické situace, vtipné výpovědi nebo pokusy o tvorbu dětských vtipů a humoru.

V rámci metody rozhovoru jsem uplatnila alternativní metodu audionahrávky, a to za účelem větší přesnosti získaných výpovědí. Interview neboli rozhovor má za cíl zjistit, jak zkoumané osoby interpretují svět okolo sebe. Z toho vyplývá, že hlavním mluvčím budou při každém rozhovoru zkoumané osoby. Sám zkoumatel spíše naslouchá a projevuje o zkoumanou osobu zájem. Interview má často neformální a uvolněný ráz. Atmosféra při rozhovoru má být uvolněná a přátelská. Doporučuje se zvolit pro metodu rozhovoru takové prostředí, které je všem zúčastněným lidem blízké a příjemné, navozující klid a pohodu (Gavora, 2008). V rámci metody rozhovoru jsem použila

pouze otevřený typ otázek, který dává respondentům značnou volnost při formulování odpovědí (Gavora, 2008). Náš rozhovor měl předem danou strukturu. Dětem jsem položila nejprve otázku, co si představují pod slovem „humor“. Posléze jsem se ptala, čemu se děti v poslední době zasmály. Následovala diskuse o humorných situacích a scénkách na filmovém plátně a v knižním světě. Zakončení rozhovoru bylo vždy charakterizováno dětskými vtipy. Dětem jsem položila otázku, zda znají nějaké vtipy. Děti často ve zkomolené podobě zmiňovaly vtipy, které zaslechly od dospělých nebo od starších sourozenců. Ojediněle jsem se setkala s vtipy, které vytvořily děti předškolního věku samy. Tyto vtipy splňovaly faktory dětského humoru na rozdíl od vtipů, které děti převzaly od dospělých nebo od starších dětí.

Myšlenka využití metody analýzy dětské kresby vznikla až v samotném procesu zkoumání. Podařilo se mi od dětí získat celkem čtyřicet čtyři kreseb vypovídajících o chápání komiky, humoru a veselých situací samotnými dětmi. V rámci kresby měly děti za úkol zaznamenat ty situace, kterým se v poslední době zasmály. Kresby jsou zahrnuty jak do kvantitativního, tak i do kvalitativního výzkumu. Konkrétní ukázky kreseb jsou k dohledání v přílohách této závěrečné práce.

Poslední použitou metodou se stala metoda dotazníku. Jedná se o nejfrekventovanější metodu získávání údajů vůbec (Gavora, 2008). Mnou použitý dotazník byl určen pro rodiče a učitele v mateřských školách. Otázky v něm byly všechny tři otevřené, a tedy kladly nemalé nároky na formulaci odpovědí respondenty. V dotazníku byli rodiče a učitelé požádáni, aby co nejpodrobněji popsali tři poslední situace, kterým se dítě od srdce zasmálo. Domnívám se, že nejspíše z důvodu nároků na formulaci odpovědí se dotazník nesetkal s příliš velkým ohlasem jak u rodičů, tak u učitelů. Z této příčiny si dovoluji uvést tuto metodu jako doplňkovou a použitou okrajově.

3.4 PROCEDURA

Sběr dat probíhal dlouhodobě a soustavně metodou pozorování a zaznamenávání klíčových událostí od podzimu roku 2014 do jara roku 2015. V podzimních měsících byly zahájeny první strukturované rozhovory s otevřenými otázkami. O čtyři měsíce později, na jaře roku 2015, proběhly stejně strukturované rozhovory se stejnými otázkami položenými týměž dětem. Průběžně byly získávány dětské kresby dokumentující vnímání humoru.

Výzkum byl realizován ve čtyřech třídách tří mateřských škol v Hradci Králové. Dvě ze tříd byly věkově heterogenní (2-7 let) a dvě ze tříd byly věkově homogenní (5-7 let).

Pozorování a zaznamenávání metodou klíčových událostí probíhalo ve všech prostorách mateřské školy a ve venkovním prostředí po celý den. Místem pro metodu rozhovoru byly zvoleny třídy mateřských škol. Rozhovory probíhaly buď v dopoledních hodinách, nebo v brzkých odpoledních hodinách.

Získané výsledky byly zařazeny do kategorií a matematicky zpracovány. Následně byla věnována pozornost dílčím dětským výpovědím či kresbám. Do matematicky zpracovaného výzkumu nebyly zařazeny dětské vtipy, a odpovědi na otázku: „Co pro vás znamená slovo humor“. Uvádím je jako samostatné kapitoly.

Matematickým zpracováním bylo zjištěno, které prvky se v dětském humoru objevují nejčastěji a v jakém procentuálním zastoupení. Dále došlo k porovnání výskytu těchto prvků u jednotlivých věkových kategorií.

3.5 VÝZKUMNÝ SOUBOR

Základním souborem pro můj výzkum se staly všechny děti ze všech mateřských škol v Hradci Králové.

Výzkumným souborem jsou pro mě všechny děti, které navštěvují Mateřskou školu Mateřidouška, která patří pod Biskupské gymnázium Bohuslava Balbína a Základní školu a mateřskou školu Jana Pavla II. v Hradci Králové, a to ve školním roce 2014/15. Dále jsou to děti, které navštěvují třídu Zvoneček v Mateřské škole Třebechovická v Hradci Králové v daném školním roce, a také děti, které v tomtéž školním roce navštěvují třídu Delfinci v Mateřské škole Lužická v Hradci Králové.

Výzkumu se zúčastnilo celkem 78 dětí ze čtyř tříd tří mateřských škol. Neúčastnilo se celkem 30 dětí ze čtyř tříd tří mateřských škol z toho důvodu, že rodiče neposkytli souhlas s výzkumem. Výzkumu se zúčastnilo celkem 33 chlapců a 45 dívek. Ze třídy Ovečky v MŠ Mateřídouška se zúčastnilo výzkumu celkem 12 chlapců a 9 dívek ve věku 2-7 let. Dále to byli 4 chlapci a 15 dívek ze třídy Broučci z téže mateřské školy ve věku 2-7 let. Ze třídy Zvoneček v Mateřské škole Třebechovická je to 9 chlapců a 9 dívek ve věku 5-7 let a v Mateřské škole Lužická je to 8 chlapců a 12 dívek ve věku 5-7 let.

3.6 VÝSLEDKY – POPIS

V rámci výzkumného šetření se mi podařilo získat celkem 223 záznamů humorných situací, které děti zmínily slovně, nakreslily je, nebo které jsem si zaznamenala v rámci metody klíčových událostí. Tyto události jsem roztřídila podle jejich převažujícího charakteru do třinácti kategorií (viz. Příloha B).

Nejsou do nich zahrnuty vtipy ani dětské odpovědi na otázku „Co znamená slovo humor“. Tyto druhy odpovědí pro svůj charakter nemohly být zařazeny do zmíněných kategorií, a proto v rámci mého výzkumu nejsou vhodné k matematickému zpracování. Ve své práci je uvádím jako samostatné kapitoly. Zaznamenáno bylo celkem 22 dětských definic humoru a 36 dětmi řečených vtipů.

Stáří nejmladšího dítěte, které podalo výpověď v rámci výzkumného šetření, bylo 1215 dní, tedy přibližně tři roky a čtyři měsíce. Nejstaršímu dítěti, které podalo výpověď, bylo 2520 dní, tedy přesně sedm let. Věkový průměr dětí, které podaly výpovědi, činí 2138,28 dní, tedy šest roků (viz. Příloha A).

3.6.1 VLASTNÍ KATEGORIZACE DĚTSKÉHO HUMORU

V rámci výzkumného šetření jsem na základě teoretických poznatků (viz výše) a průběžných výsledků zkoumání sestavila celkem **13 kategorií**, do kterých jsem dětský humor roztřídila. V průběhu celého výzkumu jsem objevila ještě čtrnáctou kategorii, která je označena jako doplňková.

Mým hlavním cílem je určit, které z těchto kategorií se v humoru dětí objevují nejčastěji a v jakém procentuálním zastoupení. Dále porovnáám jejich výskyt u dětí dvouletých až pětiletých, pětiletých až šestiletých a šestiletých až sedmiletých.

V následující části své práce pojednávám o jednotlivých, mnou vytvořených, kategoriích dětského humoru. U každé z nich jsou uvedeny ilustrativní příklady, které byly postupně získány v průběhu mého výzkumu.

Vlastní kategorizace dětského humoru:

1. Absurdita, nonsens

Do této kategorie řadím všechny absurdní, neskutečné a nesmyslné situace, které jsou děti schopny vymyslet a jež u nich vyvolávají smích. Jako příklad uvedu výpověď: „*Že čáp letěl a upadly mu nohy*“ (chlapec, 6;5 let). Dalším příkladem může být: „*Třeba písmenko, který mluví a chodí si a může se mračit*“ (dívka, 4;7 let).

2. Popleta, nešika

Do této kategorie spadají všechny humorné situace, které si lidé nebo pohádkové postavy způsobí sami a neúmyslně. Jako příklad uvádím výpověď zmiňující úryvek z animované pohádky Ledové království: „*A princ a on se neudržel na nohách, tak spad pod loďku až do vody*“ (chlapec, 4;1 let). Jako další příklad zmíním úryvek z knihy Josefa Čapka (1996) „*A když si oba dva kočička spletla to ží- želvu živou s tím s provázkem tak mu zašila kalhoty a on se vysoukal z toho*“ (dívka, 6;3 let).

3. Nemístné chování

Nemístné chování zahrnuje všechny způsoby podivuhodného jednání, které by nebyly v běžném světě akceptovatelné. Jako příklad uvedu výpověď: „*Já jsem jednou v televizi jsem viděl takovou pohádku Prasátko Pepa a tam její táta házel palačinky a on vyhodil tu palačinku, že ji chtěl obrátit a ona se trefila na strop. A pak šli nahoru do pokoje a oni dupali a skákali, aby ta palačinka spadla. Jo, a pak to spadlo na prasátko*“ (chlapec, 6;5 let). Je zajímavé zmínit také pokus o tvorbu humoru pětileté dívky, když bylo v prosinci náledí: „*Budem jezdit na plavání na skateboardu*“ (dívka, 5;6 let).

4. Nemístná situace

Nemístná situace zahrnuje všechny humorné situace, které se přihodí bez úmyslného zavinění dotyčné osoby. Jako příklad můžeme uvést humornou situaci, která byla původně vyjádřena kresbou: „*Šášula si prd do kalhot, když letěla bomba*“ (chlapec, 6;8 let). Dále můžeme zmínit úryvek z pohádky „*Povídání o pejskovi a kočičce*“: „*Pes utíral podlahu. A měli na břichu špínu*“ (dívka, 5;10 let).

5. Nečekaná situace

Nečekaná situace je taková, která se stane náhle a nečekaně a obyčejně někoho vyleká, což ve svém důsledku působí humorně. Zmínit mohu humornou událost, která byla původně vyjádřena kresbou: „*Maminka se na chalupě lekla kuny*“ (dívka, 5;10 let).

6. Převleky a grimasy

Do této kategorie zahrnuji ty situace, kdy se někdo převlékne tak, že to vyvolá smích, anebo vytváří různé zábavné grimasy nebo pohyby. Jako příklad uvedu situaci vyjádřenou kresbou: „*Já jsem se nejvíc smála, když se táta oblékl do starého pytle a šli jsme bruslit a tam mě strašil*“ (dívka, 6;2 let). Zmíním také úplně obyčejný zážitek: „*Dneska na procházce jsme na sebe dělali legrační obličej*“ (chlapec, 6;4 let).

7. Převod vlastností, záměna

Převod vlastností je charakterizován smíšením různých prvků, které k sobě navzájem nepatří. Může se jednat například o „*mořskou hvězdicí s ušima zajíce*“ (chlapec, 4;8 let).

8. Zkreslení rozměrů

Zkreslení rozměrů může být charakterizováno zmenšením nebo zvětšením pohádkové postavy. Zkreslení rozměrů se však může týkat i nepoměřů mezi různými částmi těla. Klasickým příkladem jsou neúměrně dlouhé prsty na ruce. I toto děti vyjádřily kresbou: „*Strašák s dlouhými zelenými prsty*“ (chlapec, 5;2 let).

9. Nehody

Nehody většinou mívají něco společného se škodolibostí. Smích vyvolá to, že se někomu druhému stane nepříjemná věc. Někdy může „nehoda“ splývat s „nečekanou situací“. Například se může jednat o situaci, kdy někdo spadne ze židle, do něčeho narazí a podobně. Někdy člověk dělá přesně to, co nemá tak dlouho, až se mu to vymstí. I toto řadíme do kategorie nehod.

10. Žerty

Žerty jsou ve své podstatě nehody způsobené druhou osobou. Může se jednat i o nevinné žertíky. Jako příklad můžeme uvést: „*Slon stříká bazén na kuře*“ (chlapec, 6;4 let), anebo příklad: „*Slon sebral balon kocourovi, který spí*“ (dívka, 5;9 let).

11. Souboj

U této charakteristiky dětského humoru převažují souboje s komickými prvky. Například: „*Asterix a Obelix. Když bojujou. On je cvrnkne a oni letí dozadu, anebo Asterix, že jim vrazí a z nohou se jim udělají pružiny*“ (chlapec, 5;2 let). Dále uvádím příklad: „*Pán s holí se zlobí na mladou slečnu v šatech, že se mu směje kvůli jeho příjmení. A tak na ni hází ovoce*“ (dívka, 6;3 let).

12. Přezdívky a legrační názvy

Zde uvedu tyto příklady: „*Já jsem zažil, jak ten táta táta, jak já jsem byl krtkem a měl prskavku, a táta řekl, že jsem oslík*“ (chlapec, 3;8 let). „*Jo a on mě říkal pořád, že jsem rolba*“ (chlapec, 3;8 let). Dále uvedu výpověď ve formě otázky, která vyvolala ve zmíněné dívce i u ostatních dětí ve třídě smích. Otázka byla položena děvčeti jménem Viktorka: „*Viking už dopil?*“ (dívka; 4;10 let).

13. Nakažlivý smích

Do této kategorie shrnujeme všechny situace, které se nevešly do žádné předchozí kategorie. Často se u dětí ve věku dvou až sedmi let stává, že nevědí, co si pod pojmem humor nebo legrace představit. Jejich kognitivní schopnosti ještě nejsou na příslušné úrovni. Proto zmiňují zážitky, které se jim líbily, pohádkové postavy, které jsou krásné nebo statečné, či obyčejný nakažlivý smích.

Jako ukázkou veselého zážitku, který se dítěti líbil, ale nemá humornou pointu, uvádím: „*To když my jsme si na plavání u moře hráli, tak jsme si hráli se šnorchem a já jenom s brýlema. Jsme si hráli na delfína a my jsme sbírali kameny na jednu kupičku a čachtali jsme se*“ (dívka, 6;3 let).

Mezi pohádkovými postavami, které děti zmiňují jako legrační, se někdy objevuje Zlatovláska, Locika, auto McQueen, šnek Turbošnek nebo Gormiti. Tyto postavy primárně nejsou humorné, spíše jsou to vzory dětí, pohádkové postavy, které si děti oblíbily. Vnímání humoru u dětí tedy někdy přechází v to, co se dětem líbí a co je inspiruje.

Doplňková kategorie: Projevy „pseudokoprolálie“¹

V dětském humoru se často objevují jevy spojené s exkrementy. Jedná se o výpovědi typu: „*Opice snědla banán, vykakala ho a pak ho zase snědla*“ (dívka, 6;2 let) nebo výpověď: „*Ach ne, prší žáby a hovínka*“ a „*Hurá, prší žáby a hovínka*“ (chlapec, 6;8 let). Další výpovědi je: „*Šášula si prd do kalhot*“ (chlapec, 6;8 let). Původně byly tyto výpovědi řazeny do nemístného chování nebo nemístných situací, ale jsem přesvědčena, že stálo za to vytvořit z tohoto jevu další doplňkovou kategorii. Název spojený s koprolálií v sobě nese samozřejmě nadsázku. Nedovolila bych si tvrdit, že děti mají nutkání používat hrubších výrazů na patologické úrovni (Zahradníček, 2013). Domnívám se pouze, že se jedná o určité stádium vývoje, kterým si děti procházejí a ve kterém si užívají nemístnosti při používání „neslušných výrazů“.

Tento seznam kategorií dětského humoru byl určen k dalšímu zpracování. Matematickým výpočtem bylo zjištěno, které z kategorií se v dětském humoru objevily při výzkumu nejčastěji a v jakém procentuálním zastoupení (viz. Příloha B). Dále došlo k porovnání výskytu kategorií humoru u dětí dvouletých až pětiletých, pětiletých až šestiletých a šestiletých až sedmiletých (viz. Přílohy C a D).

¹*Koprolálie – chorobné nutkání užívat hrubých, obscénních slov a výrazů* (Zahradníček, 2013, s. 405), předpona „pseudo“ je doplněna, protože se (podle mého názoru) nejedná o chorobnou variantu, pouze o přechodné období ve vývoji bez patologického pozadí.

3.6.2 ROZBOR PROCENTUÁLNÍHO ZASTOUPENÍ KATEGORIÍ

V rámci výzkumu bylo zjištěno, že obecně mají největší popularitu u dětí žerty (viz. Příloha B). Ty se ve výzkumu objevily celkem ve čtyřiceti osmi případech, což tvoří 21,5% všech hodnocených výpovědí (viz. Příloha B). Populární je u dětí také nakažlivý smích (13,9%), nemístné chování (12,6%), převod vlastností a záměna (12,6%), absurdita a nonsens (10,8%) a popleta a nešika (9,9%).

U nejmladších dětí (dětí ve věku dvou až pěti let) pozorujeme, že nejčastější legrací je záměna vlastností (viz. Přílohy C a D). V kresbách se objevily například situace, kdy děti nakreslily vlasy místo šatů nebo mořskou hvězdicí s ušima zajíce. Převod vlastností a záměna tvoří celkem 20% všech humorných situací, které zmínily děti ve věku mezi dvěma až pěti lety (viz. Přílohy, Tab. 3 a 4). Velmi často se ve výzkumu vyskytl i nakažlivý smích (17,1%), nemístné chování (14,3%) a žerty (14,3%).

U věkové kategorie dětí mezi pěti až šesti lety (viz. Přílohy C a D) jsou jednoznačně nejoblíbenější zábavou žerty (20,7%). Děti v tomto věku mají v oblibě se schovávat, pokoušet se někoho napálit a tak podobně. Jako příklad uvedu výpověď: „*Kristýnka šla do pokojíčku, já jsem si čistila zuby, a pak jsem vybafla na Kristýnu*“ (dívka, 5;1 let). Další výpověď, kterou mohu uvést je: „*Že jsem řekla, že je někde motýlek, a potom jsem řekla "apríl"*“ (dívka, 5;8 let).

U nejstarší věkové kategorie (dětí ve věku šesti až sedmi let) pozorujeme, že žerty (24,5%) neztrácejí na oblibě. Dokonce se vyskytují ještě častěji než je tomu u předchozí věkové kategorie (viz. Přílohy C a D).

Ve věku od šesti let bývají žerty propracované a nápadité. Jako příklad uvádím kresbu šestiletého chlapce (viz. Příloha E): „*Slon stříká bazén na kuře*“ (chlapec, 6;4 let). Dalším příkladem je kresba (viz. Příloha E): „*Slon sebral balon kocourovi, který spí*“ (dívka, 5;9 let).

Procentuální zastoupení kategorií dětského humoru

V souvislosti s četností výskytu jednotlivých kategorií dětského humoru uvádím pro doplnění dvě tabulky, ve kterých jsou výše zmíněné kategorie seřazeny sestupně podle procentuálního výskytu v rámci mého výzkumného šetření.

Tab. 1 – Seřazení kategorií dětského humoru podle míry výskytu

Kategorizace dětského humoru podle procentuálního zastoupení (obecně)	
Věk 2,0-6,11 let	
Žerty	21,50%
Nakažlivý smích	13,90%
Převod vlastností a záměna	12,60%
Nemístné chování	12,60%
Absurdita a nonsens	10,80%
Popleta a nešika	9,90%
Převleky a grimasy	4,90%
Nečekaná situace	4,50%
Přezdívky a legrační názvy	3,50%
Nemístná situace	2,70%
Zkreslení rozměrů	1,30%
Souboj	1,30%
Nehody	0,50%

Tab. 2 – Seřazení kategorií dětského humoru podle věku

Kategorizace dětského humoru podle procentuálního zastoupení závislosti na věku (srovnání podle věkových kategorií)					
Věk 2,0-4,11 let		Věk 5,0-5,11 let		Věk 6,0-6,11 let	
Převod vlastností a záměna	20,00%	Žerty	20,70%	Žerty	24,50%
Nakažlivý smích	17,10%	Absurdita a nonsens	12,20%	Nakažlivý smích	14,20%
Nemístné chování	14,30%	Popleta a nešika	12,20%	Převod vlastností a záměna	13,20%
Žerty	14,30%	Nemístné chování	12,20%	Nemístné chování	12,30%
Absurdita a nonsens	8,60%	Nakažlivý smích	12,20%	Absurdita a nonsens	10,40%
Převleky a grimasy	8,60%	Převod vlastností a záměna	8,50%	Popleta a nešika	10,40%
Přezdívky a legrační názvy	8,60%	Nečekaná situace	4,90%	Převleky a grimasy	4,70%
Nečekaná situace	5,70%	Převleky a grimasy	3,70%	Nemístná situace	3,80%
Popleta a nešika	2,80%	Přezdívky a legrační názvy	3,70%	Nečekaná situace	3,80%
Nemístná situace	0,00%	Souboj	3,70%	Přezdívky a legrační názvy	1,90%
Zkreslení rozměrů	0,00%	Nemístná situace	2,40%	Zkreslení rozměrů	0,90%
Souboj	0,00%	Zkreslení rozměrů	2,40%	Souboj	0%
Nehody	0,00%	Nehody	1,20%	Nehody	0%

3.7 DISKUSE

3.7.1 HUMOR

Jak vnímají slovo „humor“ samotné děti? Mnoho z nich neví, co si pod ním představit, a někteří jej dokonce považují za sprosté slovo. V odpovědích se často vyskytovaly definice jako například: „*Humor je, že se směješ*“ (chlapec, 4; 8 let). „*Humor je hezký usmívání*“ (dívka, 5;0 let). „*Humor to je, jak se smějeme*“ (dívka 5,1 let).

Objevovaly se také konkrétnější výpovědi: „*Humor je třeba když něco vyrobíme srandomního, tak se tomu zasmějem. Třeba když jsme vyráběli šaška*“ (dívka, 5;8 let). „*Nebo něco - že jsme přišli na něco legračního*“ (dívka, 6,1 let). „*Vtip je to, že někoho někdo něco napálí*“ (chlapec, 6,4 let). Nejvíce zajímavé se jevily odpovědi, ve kterých jsem se dozvěděla, že humor je vítr nebo to, že sněží.

Velmi mě překvapilo, že význam spojení humoru s kognicí se neobjevil pouze v odborných publikacích, ale i ve výpovědích samotných dětí. Dívka ve věku šesti let prohlašuje: „*Humor je, že jsme přišli na něco legračního*“ (dívka, 6,1 let). V podobném smyslu se vyjadřuje i anglický filozof Critchley: „*Humor je komedií poznání*“ (Švihlíková, 2012, s. 31).

Dětská hodnocení v mnoha případech korespondovala s tvrzeními renomovaných autorů. Hartl a Hartlová například vysvětlují humor jako „*radostný citový stav vyvolaný komickou myšlenkou, nápadem nebo situací*“ (Hartl, 2014, s. 1998). Jádrem je radost z komična, kterou zmiňovaly děti pomocí slov „smích“ nebo úsměv“.

3.7.2 VTIP

Jako pokus o vtip u dětí dvouletých až čtyřletých uvedu příklad, kdy si holčička dělala legraci, že pítí v hrníčku pálí: „*Au, to pálí. Dělal jsem si legraci*“ (dívka, 3;11 let).

Ve věku pěti let již děti začínají opakovat vtipy dospělých. Výjimečně se setkáme s vtipy, které byly vytvořeny dětmi samými. Vtipy dospělých vyprávějí děti často zkomoleně nebo ve zkrácené verzi. Příkladem může být tento dítětem převyprávěný a velmi zkrácený vtip: „*Šla babička ke třem studnám. Napila se z nich a něco se dělo doma, že jí bylo špatně*“ (dívka, 5,6 let).

V tomtéž věku se může objevit propracovanější samostatná tvorba vtipu: „*Že byla jednou Anička, ta měla košíček celá s houbičkama poválená. Řekla si: "Já nepůjdu do lesa". Ale šla, a tak se vydala a nasbírala hub, i na sebe. To jako si na sebe nasbírala houby*“ (dívka, 5,4 let). Na tomto příkladu je možné pozorovat prvky typické pro dětský humor tohoto věku. Je tu k nalezení například absurdita nebo nemístné chování.

Děti ve věku mezi šesti a sedmi lety přebírají vtipy dospělých velmi často. Některé děti umí vtipy vyprávět velmi doslovně. Jako příklad uvedu: „*To dva balony to letěly přes poušť a to jedno říká: „Pozor, kaktusss“*“ (dívka, 6;1 let). Další ukázkou může být: „*To šly dvě sušenky přes silnici a jednoho zajelo auto. A říká, jak jí přejelo: "Počkej na mě". "Pojď a nedrob"“*“ (dívka, 6;1 let). Jako poslední uvedu tuto výpověď: „*To jednou si jeden kupuje to, jednou si kupuje hrad a druhý říká: "Straší tady?" "Ne, už tady jsem sto let a nikdo ještě ani jednou nezastrašil“*“ (dívka 6;1 let).

Tyto vtipy jsem jako příklady zvolila z toho důvodu, že děti se jim zasmály a pravděpodobně chápou pointu. Můžeme sledovat, že ve vtipech se začíná projevovat agresivita, o které hovoří Freud (Švihlíková, 2012). S obscénností jsem se u vtípů zmiňovaných dětmi (a zjevně odposlouchaných od dospělých nebo od starších dětí) setkávala také. Nevyvolaly však u ostatních příliš velký ohlas, takže si troufám tvrdit, že obscénnost se v humoru u takto malých dětí téměř nevyskytuje. Agresivita se objevuje, ale zdaleka není převažujícím prvkem. Převládajícím prvkem zůstávají různé druhy nemístného chování a situací.

S vlastní tvorbou vtipu se v tomto věku setkáváme zřídka. K dispozici mám příklad: „*Třeba já jedna lavička potkala lavičku a ona ta lavička, protože to byla její kamarádka, tak si na ni sedla a seděla na ni celý den. Potom šly domů a zase se vyměnily*“ (chlapec, 6;5 let). Zde můžeme sledovat projev humoru, který koresponduje s věkem a s vyzrálostí kognitivních funkcí.

Jedním z autorů, kteří se zabývali vtípem, byl rakouský neurolog Sigmund Freud. Ten uvádí tuto myšlenku: „*Vtip je libovolné spojení nebo sloučení dvou představ, které jsou ve vzájemném kontrastu*“ (Freud in Švihlíková, 2012, s. 16). Tento prvek můžeme najít nejen ve vtipech pro dospělé, ale i v těch, které vytvořily samy děti. Jako ilustrativní příklad uvedu již výše zmiňovanou výpověď dívky ve věku 5,4 let: „*Že byla jednou Anička, ta měla košíček celá s houbičkama poválená. Řekla si: "Já nepůjdu do lesa". Ale šla, a tak se vydala a nasbírala hub, i na sebe. To jako si na sebe nasbírala houby*“

(dívka, 5,4 let). I v tomto dětském pokusu o vtip lze objevit nesrovnalost mezi očekáváním a řečenou výpovědí.

Freud také přichází s tvrzením, že humorem můžeme vyjadřovat některé skryté tendence, které by nebyly běžně přijatelné. Konkrétně hovoří Freud o skryté agresi nebo obscénosti (Švihlíková, 2012). V dětském humoru se s agresivitou setkáváme, ale není to nijak častý prvek (viz. Příloha B). Obscénnost se podle mého pozorování objevuje pouze u vtipů přejatých od dospělých nebo od starších dětí.

S odkazem na můj výzkum humoru u dětí si dovoluji tvrdit, že dětský humor v sobě skrývá taktéž skrytou tendenci. Tuto tendenci jsem ve své práci označila jako „pseudokoprolálie“. Jedná se o nutkání používat neslušné výrazy (Zahradníček, 2013). Domnívám se, že tato tendence se objevuje v rámci předškolního věku v jednom určitém období. Podle výsledků mého výzkumu se jedná o období okolo šestého roku věku dítěte. Pro detailnější charakteristiku toho fenoménu by bylo nutné získat více dětských výpovědí či kreseb na toto téma.

3.7.3 PŘEDŠKOLNÍ VĚK

V předškolním věku se podle Zdeňka Matějčka poprvé objevuje v dětském humoru absurdita (Matějček, 2007). Tento prvek se v mém výzkumu objevil ve více než dvou desítkách případů. Jedná se podle mých výsledků o pátý nejčastější prvek dětského humoru.

Podle Paula McGhee se děti od dvou let věku smějí záměrné záměně dvou předmětů. Jako příklad uvádí McGhee hru s listem, který má představovat telefon (Martin, 2007). V rámci mého výzkumu došlo ke zjištění, že kategorie „Převod vlastností a záměna“ se v celém výzkumu vyskytla ve 12,60%, a jedná se tak o třetí nejfrekventovanější kategorii dětského humoru vůbec. U dětí ve věku od dvou do pěti let je použití tohoto prvku humoru ještě častější. Jedná se o celých 20 % všech situací. V této věkové kategorii se jedná o nejčastější prvek dětského humoru vůbec. Výsledky mého zkoumání se v tomto případě plně shodují s teorií Paula McGhee (Martin, 2007).

Dále pojednává McGhee o „Nevhodném označení objektů a událostí“, které se objevuje ve třetím roce věku (Martin, 2007). Pro svůj výzkum jsem tento jev označila jako „Přezdívký a legrační názvy“. V mém výzkumu se nejednalo o příliš frekventovanou kategorii. Objevila se pouze ve 3,60% všech výpovědí. U dětí ve věku do pěti let se vyskytla v celých 8,60%. Mohu tedy souhlasit, že u dětí do pěti let je použití této kategorie častější a od té chvíle postupně klesá. U dětí ve věku od šesti do sedmi let zaujímá tato kategorie již pouhých 1,90%.

Ve věku tří let se podle Paula McGhee objevuje také „Koncepční rozpor“ (Martin, 2007). Jedná se o pozměnění atributů předmětů. Já jsem tuto kategorii označila jako „Absurditu a nonsens“. Podle mých výsledků je tento prvek dětského humoru nejčastější ve věku pěti až šesti let. V rámci této věkové kategorie se jedná po žertech o druhý nejčastější jev.

Posledním McGeeovým stádiem je „Mnohavýznamové stádium“, kdy si dítě začíná užívat hru se slovy a významy a dokonce se poprvé objeví použití dvojsmyslu (Martin, 2007). Toto stádium zařazuje autor do mladšího školního věku. V mém výzkumu humoru u dětí věku předškolního jsem se s projevy tohoto stádia téměř nesetkala.

V roce 2013 přišel McGhee se svojí spoluautorkou Mary Frank s další kategorizací dětského humoru, ve které rozdělil dětský humor na vyjádřený kresbou, činy a slovy (McGhee, 2013). Nejobsáhleji pojednali autoři o humoru vyjádřeném kresbou.

V této části publikace hovořili autoři například o „Zkreslení rozměrů“ (McGhee, 2013). Při tvorbě názvu jedné ze svých kategorií dětského humoru jsem se inspirovala právě touto knihou. Zkreslení rozměrů se v mém výzkumu objevilo pouze v 1,30% situací.

Dále zmiňují autoři různé převleky, masky nebo klauny (McGhee, 2013). V mém výzkumu patří tyto fenomény ke standardním jevům, ačkoli jejich výskyt není příliš častý.

Anomální chování nebo situace se podle autorů Paula McGhee a Mary Frank objevují v kresbě až v šestém roce života (McGhee, 2013). Podle mého výzkumu se nemístné chování objevuje již dříve a po celý další předškolní věk se těší značné oblibě dětí. Zde je nutné říci, že můj výzkum zařazuje nejen kresbu, ale i slovní výpovědi, ve kterých se absurdita u mladších dětí objevila.

4 ZÁVĚR

Cílem mé bakalářské práce bylo získat odborné poznatky o dětském humoru, zachytit a popsat situace, kterým se děti zasmály a sestavit novou platnou kategorizaci dětského humoru. Práce na tomto tématu mě velmi zaujala rozsahem činností spojených s jejím vypracováním.

V teoretické části jsem čerpala jak z knih českých autorů, tak i z publikací autorů zahraničních. Tato část práce je poměrně obsáhlá a přináší řadu informací nejen o dětském humoru, ale i o jeho spojení s kognicí nebo inteligencí. Část praktická se skládá především z vlastní kategorizace dětského humoru, jejího vysvětlení a přidaných tabulek. Doplněna je konkrétními výpověďmi dětí. Tato část práce pro mě byla velmi přínosná v tom smyslu, že jsem měla možnost hlouběji nahlédnout do dětského prožívání každodenních situací i nevšedních zážitků.

Celkově hodnotím práci jako velmi přínosnou. Podařilo se mi splnit cíl práce, tedy sestavit kategorizaci dětského humoru a také kategorizaci humoru v závislosti na věku. Věřím, že tato práce může poskytnout lidem, kteří jsou v denním kontaktu s dětmi, nejen prostředky k hlubšímu porozumění dětského světa a humoru z pohledu dítěte, ale i motivaci pro záměrné vytváření situací, ve kterých se děti společně s dospělými zasmějí.

5 LITERATURA

ČAPEK, Josef. *Povídání o pejskovi a kočičce: Jak spolu hospodařili a ještě o všelijakých jiných věcech*. 19. vydání. Praha : Albatros, 1996. 118 s. ISBN 80-00-00437-2.

FOX Claire L., DEAN Sarah, & LYFORD Kerri. (2013). *Development of a Humor Styles Questionnaire for children* [on line]. 2013 [cit. 15 dubna 2015]. Dostupné z: [http://www.degruyter.com/dg/viewarticle/j\\$002fhumr.2013.26.issue-2\\$002fhumor-2013-0018\\$002fhumor-2013-0018.xml;jsessionid=2DD8485033C8D63921A7674EF12AC3F1](http://www.degruyter.com/dg/viewarticle/j$002fhumr.2013.26.issue-2$002fhumor-2013-0018$002fhumor-2013-0018.xml;jsessionid=2DD8485033C8D63921A7674EF12AC3F1)

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výskumu*. 4. vyd. Bratislava : Univerzita Komenského, 2008. 272 s. ISBN 978-80-223-2391-8.

HARTL, Pavel a HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha : Portál, 2004. 774 s. ISBN 80-7178-303-X.

HAVIGEROVÁ, Jana Marie a kol. *Co bychom měli vědět o nadání*. 1. vyd. Hradec Králové : Gaudeamus, 2011. 45 s. ISBN 978-80-7435-092-4.

HAVIGEROVÁ, Jana Marie a kol. *Projevy dětské zvědavosti: získávání informací a kladení otázek od předškolního věku v kontextu intelektového nadání*. 1. vyd. Praha : Grada, 2013. 171 s. ISBN 978-80-247-5200-6.

HAVIGEROVÁ, Jana Marie. *Pět pohledů na nadání*. 1. vyd. Praha : Grada, 2011. 144 s. ISBN 978-80-247-3857-4.

HAVIGEROVÁ, Jana Marie. *Vyhledávání nadaných dětí v předškolním věku: škála charakteristik nadání a její adaptace na české podmínky*. 1. vyd. Praha : Grada, 2013. 88 s. ISBN 978-80-247-5150-4.

- CHIARO, Delia a NORRICK, Neal. *Humor in Interaction*. Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2009. ISBN: 978-90-272-54276. 304 s.
- KRAUS, Jiří a kol. *Nový akademický slovník cizích slov*. 1. vyd. Praha : Academia, 2007. 879 s. ISBN 978-80-200-1351-4.
- KŘOVÁČKOVÁ, Blanka a kol. 1. vyd. *Pedagogický a psychologický slovník: Terminologický slovník zaměřený na primární a preprimární vzdělávání*. 1. vyd. Hradec Králové : Gaudeamus, 2014. 153 s. ISBN 978-80-7435-513-4.
- KULICHOVÁ, Jana. *Emoční inteligence – rozvoj emočně-sociálních dovedností u dětí*. Brno : Masarykova univerzita. 2009.
- LEBEDA, Jan. *Pohádky skřítky Medovnička*. 1. vyd. Praha : Brána, 2010. 120 s. ISBN 978-80-7243-453-4.
- MARTIN, Rod. *The Psychology of Humor: An Integrative Approach*. Burlington : Academic Press, 2007. ISBN 978-2-12-372564-6. 464 s.
- MATEJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. 4. vyd. Praha : Portál, 2007. 108 s. ISBN 978-80-7367-272-0.
- McGHEE, Paul a FRANK, Mary. *Humor and Children's Development: A Guide to Practical Applications*. New York: Academic Press, 2013. ISBN: 978-0-866-56681-0.
- PETROVÁ, Alexandra. *Tvořivost v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha : Vodnář, 1999. 169 s. ISBN: 80-86226-05-0.
- PILÁŘ, Miroslav. *Čemu a proč se smějeme*. Hradec Králové : Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2012. 55 s.

PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. 1. vyd. *Pedagogický slovník*. Praha : Portál, 2001. 328 s. ISBN 80-7178-579-2.

REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. 1. vyd. Voznice : Leda, 2001. 752 s. ISBN 80-85927-85-3.

ŠEĐOVÁ, Klára. *Humor ve škole*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2013. 189 s. 978-80-210-6205-4.

ŠVIHLÍKOVÁ, Linda. *Čemu a proč se smějeme*. Hradec Králové : Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2012. 49 s.

ZAHRADNÍČEK, Tomáš. *Slovník cizích slov*. 1. vyd. Praha : TZ-one, 2013. 823 s. ISBN 978-80-87873-04-5.

6 PŘÍLOHY

Seznam příloh:

Příloha A – Deskriptivní statistiky získané výzkumem – věk dětí

Příloha B – Výskyt jednotlivých kategorií humoru u dětí

Příloha C – Četnost výskytu jednotlivých kategorií humoru u dětí podle věku

Příloha D – Procentuální zastoupení jednotlivých kategorií humoru u dětí podle věku

Příloha E – Ukázky dětských kreseb

Příloha A – Deskriptivní statistiky získané výzkumem – věk dětí

	Minimum	Maximum	Průměr
Věk (dny)	1215	2520	2138,28

Příloha B – Výskyt jednotlivých kategorií humoru u dětí

Kategorie	Četnost	Validní procenta
1. Absurdita, nonsens	24	10,7
2. Popleta, nešika	22	9,9
3. Nemístné chování	28	12,6
4. Nemístná situace	6	2,7
5. Nečekaná situace	10	4,5
6. Převleky a grimasy	11	4,9
7. Převod vlastností, záměna	28	12,6
8. Zkreslení rozměrů	3	1,3
9. Nehody	1	0,5
10. Žerty	48	21,5
11. Souboj	3	1,3
12. Přezdívky a legrační názvy	8	3,5
13. Nakažlivý smích	31	13,9
Celkem humorných situací:	223	100

Příloha C – Četnost výskytu jednotlivých kategorií humoru u dětí podle věku

Kategorie/četnost	2,0-4,11 let	5,0-5,11 let	6,0-6,11 let	Celkem
1. Absurdita, nonsens	3	10	11	24
2. Popleta, nešika	1	10	11	22
3. Nemístné chování	5	10	13	28
4. Nemístná situace	0	2	4	6
5. Nečekaná situace	2	4	4	10
6. Převleky a grimasy	3	3	5	11
7. Převod vlastností, záměna	7	7	14	28
8. Zkreslení rozměrů	0	2	1	3
9. Nehody	0	1	0	1
10. Žerty	5	17	26	48
11. Souboj	0	3	0	3
12. Přezdívky a legrační názvy	3	3	2	8
13. Nakažlivý smích	6	10	15	31
Celkem výpovědí:	35	82	106	223

Příloha D – Procentuální zastoupení jednotlivých kategorií humoru u dětí podle věku

Kategorie/validní procenta	2,0-4,11 let	5,0-5,11 let	6,0-6,11 let
1. Absurdita, nonsens	8,6	12,2	10,4
2. Popleta, nešika	2,9	12,2	10,4
3. Nemístné chování	14,3	12,2	12,3
4. Nemístná situace	0	2,4	3,8
5. Nečekaná situace	5,7	4,9	3,8
6. Převleky a grimasy	8,6	3,7	4,7
7. Převod vlastností, záměna	20	8,5	13,2
8. Zkreslení rozměrů	0	2,4	0,9
9. Nehody	0	1,2	0
10. Žerty	14,3	20,7	24,5
11. Souboj	0	3,7	0
12. Přezdívky a legrační názvy	8,5	3,7	1,9
13. Nakažlivý smích	17,1	12,2	14,2
Celkem:	100	100	100

Příloha E – Ukázky dětských kreseb

Obr. 1 – „Mě rozesmála kamarádka Eliška, když si vzala maminky náušnice a její tričko a sukni“ (dívka, 5;9 let).

Obr. 2 – „Nejvíc mě rozesmálo, jak mě táta hází večer do postele“ (chlapec 6;8 let).

Obr. 3 – „Zuzanka mě rozesmála tím, jak si na sebe vzala masku ježka s bodlinama“ (dívka, 5;6 let).

Obr. 4 – „Já jsem se nejvíc smála, když se táta oblékl do starého pytle, šli jsme bruslit a tam mě strašil“ (dívka, 6;2 let).

Obr. 5 – „S bráchou je spousta legrace“ (dívka, 4,6 let).

Obr. 6 – „Nejvíce mě rozesmálo, jak jsme s Adélkou a Vaneskou tancovaly, skákaly a točily se dokolečka“ (dívka, 6;11 let).

Obr. 7 – „Opice snědla banán, vykakala ho a zase ho snědla“ (dívka, 6;2 let).

Obr. 8 – „Slon stříká "bazén" na kuře“ (chlapec, 6;4 let).

Obr. 9 – „Maminka se na chalupě lekla kuny“ (dívka, 5;10 let).

Obr. 10 – „Slon sebral balon kocourovi, který spí“ (dívka, 5;9 let).

Obr. 11 – „Velký se chce oženit s malým. Dal mu dárek od srdce. Vykakal se na něj. A jemu vyskočily oči z důlků“ (chlapec, 5;7 let).

Obr. 12 – „Kočka nešika pořád naráží do nábytku“ (chlapec, 5;10 let).